

SAGN OG OVERLEVERING OM OLDTIDSHØJENE

I SORØ AMT

Af

Inger Margrethe Boberg.

 Sorø Amt kendes mellem 6 og 700 Oldtidsgrave: Jættestuer og Dysser fra Stenalderen, Jordhøje mest fra Bronzealderen. De er altid blevet betragtet med en vis Ærefrygt, fordi man rigtigt har forstaaet, at det var Grave fra Fortiden. Men Ærefrygten har været parret med Nysgerrighed, og de to Dele har i Forening sat Folkets Fantasi i Bevægelse og givet Anledning til den Mangfoldighed af Sagn, der i Tidens Løb er dannet om dem. Kun en Brøkdæl af Sagnene beskæftiger sig imidlertid med, hvem det er, der er begravet i Højene, og de beror endda for en stor Del paa mer eller mindre lærde Spekulationer og ikke paa folkelig Overlevering. Thi Folket selv ser mindre paa Højene som Grave for deres fjærne Forfædre end som Bolig for en Skare Undervætter, Højfolk, som er blevet Midtpunkt i en lang Række Sagn.

Hvad der fortælles om Højfolkene er dels mere individuelle Beretninger af Folk, som har ment at se en eller flere af dem (Hemmershøj, Boeslunde, Eggeslevmagle) eller høre dem rumstere nede i

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 27

Højene (Munke-Bjergby, Allindemagle, Førsløv) og helst smække med de Kister, de gemmer deres Penge i (Landsgrav, Hejninge, Eggeslevmagle, Ørslev, Omø). Det er ogsaa hændt, at man er gaaet vild ved dem (Landsgrav, Allindemagle, Vemmelev, Gimlinge, Bjerger). Og om Natten rejser Højene sig næsten overalt paa gloende Pæle, mens man om Dagen kan se Troldfolkenes (eller maaske Rævens!) Stier fra den ene til den anden (Lyng, Sneslev, Terslev, Slots-Bjergby, Boeslunde, Eggeslevmagle, Gimlinge). Dels er det dog ogsaa ældgamle Beretninger, der er gaaet i Arv fra Slægt til Slægt, fra hvor langt tilbage ved vi kun sjældent; men deres Udbredelse over det meste af Nord- og Mellem-europa borger for, at det ikke er saa helt kort. Og saa i Sorø Amt er der optegnet adskillige Sagn af denne Art.

Bedst kendt er absolut Sagnet om Højfolkenes røvede Bæger, der bliver Alterbæger i Pedersborg, Bromme, Vigersted, Boeslunde eller Flakkebjerg Kirke. Særlig i Flakkebjerg Herred har det taget Luven fra alle andre Sagn, hvad der for øvrigt ikke vil sige saa meget, da der i det hele taget kun er optegnet faa. I en meget simpel Form fortælles dette Sagn af Pastor Rasmussen i Pedersborg (1832—42) om Brøndhøj: „Da en Aften (i Flakkebjerg er det Juleaften) en Mand vandrede her forbi, havde Troldfolket i Højen Lystighed, og en af dem (i Eggeslevmagle: Kanehøjens Kælling) traadte hen til Manden med et fyldt Sølvbæger og bød ham at drikke. Manden, der var snild, tog imod Bægeret, men kastede Drikken bag over Hovedet og ilede nu af alle Kræfter bort med Bægeret (i næsten alle andre Opteg-

nelser er Manden til Hest, og nogle Draaber af Drikken rammer den og svider Haarene af paa den). En Mængde af Troldene satte efter ham og havde nær grebet ham, men til Lykke kom han ind af Bromme Kirkelaage og var nu frelst, og til Tak herfor skænkede han Bægeret til Kirken“. Det, der frelser ham, er altsaa Kirkens Helligdom, som Trolde ikke kan træde for nær. En anden Optegnelse fra Pedersborg mener, at det var det, at han red paa en Vrinsker, d. v. s. en Hingst, en uskaaret Hest, som Trolde ikke har Magt over. Men baade i Vigersted, Boeslunde, Flakkebjerg og Fuirendal er det en eller anden Trolde, der er Uven med Højens Beboere, der raaber til Flygtningen om at sky det bolde og ride ind paa de Knolde og søge det hellige Sted, d. v. s. fra den banede Vej ride ind paa Pløjemarken, hvor Højfolkene ikke kan komme saa hurtigt af Sted, enten fordi de skal følge Furerne op og ned eller snubler, naar de skal løbe tværs over dem med deres korte Ben, eller oprindeligt vist fordi den pløjede og dyrkede Ager har været anset for hellig Jord, hvor Trolde ikke kunde komme. I Spidsen for Forfølgerne er i Eggeslevmagle og Flakkebjerg Trolde Enben, der naturligvis løber hurtigst af alle (!), og til Slut, da han indser det haabløse i Forfølgelsen, kaster Halkevadstenen efter den flygtende — eller en Økse, der rammer Vigersted Kirke.

Et andet velkendt Sagn er det, som E. Tang Kristensen i sin Samling Danske Sagn, kalder Skydsel og Rage, og som er optegnet i Terslev, Slots-Bjergby, Vemmelev og Marvede. „Sagnet fortæller, at Trolde engang under Bagningen kom til at træde en Ovnrage itu. De kunde ikke selv gøre den

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 29

i Stand, men lagde den ud paa Marken, hvor en Karl gik og pløjede. Han gjorde den i Stand, men lagde den ud igen, hvor han havde taget den. Da han under Pløjningen kom tilbage, havde Troldene hentet Ovnragen og til Tak for Velviljen lagt en ny-bagt Skoldekage, som Karlen spiste med stort Velbehag" (Terslev). I Marvede tilføjes, at han blev nu saa ualmindelig stor og stærk af det, mens en, der ikke turde røre Kagen, døde.

Et tredie Sagn, der er velkendt i al germansk Overlevering, er Sagnet om Ate, der faar Bud, at Date er død. Det er optegnet om en af Højene i Landsgrav, hvorfra én raabte til en Mand, som var paa Vej hjem: „Sig til Ada, at Dada er død“. Manden fortalte Konen det, da han kom hjem; i det samme gav det et stort Rabalder ude i deres Spisekammer, og de gik derud og saa da, at der stod en stor Kobberkeddel derude, og den er vist paa Gaarden endnu. Omtrent ligelydende er en Optegnelse fra Vemmelev sydvest for. Af denne fremgaar, at den glemte Kedel tilhørte en Trøldkælling, som skulde have hentet sig lidt Øl i den, men blev afbrudt i sit Forehavende ved Budskabet om Dates Død. Det oprindelige Sagn om Dødsbudskabet, der kalder en Undervætte hjem, er her som næsten altid paa Sjælland digtet sammen med Sagn om Højfolk, der kommer og „laaner“ Øl og Brød hos Menneskene (saadanne Beretninger kendes fra Braaby, Ottestrup, Slots-Bjergby, Vemmelev, Boeslunde, Taarnborg, Flakkebjerg og Gimlinge), og den Kedel, der glemmes, kan da siden vises frem som et haandgribeligt Bevis paa Fortællingens Sandfærdighed. Noget anderledes fortælles Sagnet i Boeslunde, hvor

Budskabet lød, at Asser var faldet i Ilden, en Form, der vistnok er kommet til Sjælland fra Sverrig. Dette samme Sagn fortælles nu ikke alene om Højfolk, men ogsaa om Katte, og saaledes at Beretninger om Katte og Beretninger om Vætter i Menneskeskikkelse findes Side om Side over det meste af Danmark og for Resten ogsaa af Tyskland. Fra Sorø Amt kendes et udmærket Exempel paa Katte-Typen, som Thiele har optegnet i Pedersborg Sogn.

Vi har nu set, at Højfolk holder Julegilde med Dans og Lystighed, at de maa sørge for at have Mad og Drikke for at kunne opretholde Livet, hvad enten de nu selv bager og maa have Ovnrage og andre Bageredskaber i Orden, eller de simpelt hen forsyner sig hos mere velbeslaede Menneske-Naboer. Og vi har set, at de kan træffe at sætte Livet til, hvis de ikke passer paa. I intet af dette adskiller de sig fra Menneskene. Ligesom dem holder de ogsaa Bryllup og henter Jordemoder, naar Konen skal barsle. Sagn om deres Bryllup er optegnet i Slots-Bjergby, Kirke-Stillinge og Flakkebjerg: „I Nærheden af Flakkebjerg var der for mange Aar siden en Høj, hvori der havde boet Troldfolk fra gammel Tid. Konen i en nærliggende Bondegaard var de godt kendt med, og her kom de tit for at laane et og andet til Husbehov, hvad da heller aldrig blev dem nægtet, da de altid redelig bragte igen, hvad de havde laant. Men en Dag kom en Trold fra Bakken ind til Konen og laante og gik og kom igen for at laane. Dette gentog han saa ofte, at Konen til sidst udbrød: „Men hvor kan det dog være, at du skal laane saa mange Ting i Dag?“ „Det skal jeg sige dig,“ svarede Trolden, „der skal være

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 31

Bryllup hos os i Morgen.“ „Kan jeg da ikke faa den Stads at se?“ spurgte Konen. „Jo“, svarede Trolden, „det kan du nok, men det vil koste dig et Ørefigen.“ „Ja, det faar ikke hjælpe“, sagde Konen, „for jeg synes dog, det kunde være morsomt at se et saadant Brudetog.“ Næste Dag, da Familien i Bondegaarden var samlet for at spise til Middag — de voksne sad om Bordet, 2 Børn sad ved en Stol med en Tallerken Kaal for sig —, kom hele Brudetoget dragende igennem Stuen, hvor de havde deres Kirkevej. De fleste red paa løjerlige Heste: Bagerovnsfjæle, Ovnrager, Koste, Skærekister o. lign. Konen saa alt og gav sig da hjertelig til at le, og raabte: „Se! Se!“ Manden kunde intet se og troede da, at hans Kone var tosset. Allerbagest kom den Trold, som Dagen i Forvejen havde været hos Konen og laant Redskaber, han gjorde de løjerligste Krumspring, og da han kom udfør den Stol, ved hvilken Børnene sad, slog han ud med Benet og ramte Tallerkenen, som faldt paa Gulvet og gik i Stykker, og Maden spildtes. Konen syntes, at det saa saa løjerligt ud, og hun lo endnu mere. Manden blev da saa vred, at han sprang op, gav hende et Ørefigen og sagde: „Skal du le af, at Tallerkenen bliver slaget i Stykker, og al den gode Mad bliver spildt!“ I Næsby ved Kirke-Stillinge fortælles Sagnet nogenlunde ligesaadan, mens det i Slots-Bjergby er den lille Brudgom, der træder frem og giver Konen en paa Øret, fordi hun ler ad Dansen.

Sagnene om Barsel gaar ud paa, at Højkonen mangler en Hjælperske, og Højmanden derfor er paa Jagt efter en Jordemoder. Undertiden er det forgæves som i Karrebæk, hvor en Elletrunte for-

følger Vognen med Jordmoderen uden dog at naa den. Men i Almindelighed har Sagnene mere Interesse i at fortælle om de Gange, det lykkes at faa en Jordmoder ned i Højen. Den ældste Beretning, vi har, er fra 1759 om Kong Tolv i Skelskør. Mere sammensatte er 2 nyere fra Vemmelev og Venslev. Den fra Vemmelev lyder:

„Engang var der en Pige, som altid var træt og svedt om Morgenen, naar hun vaagnede, og ingen kunde begribe, hvad hun dog kunde fejle. Saa en Gang var der en Mand, som kørte med Gjordmoder, og da han kom forbi en Banke, var der en Trold, som standsede Hestene og raabte: „Lad mig faa Gjordmoderen først, jeg trænger haardere end du, min Kone er en Kristen, hun kan kun blive forløst af en kristen Gjordmoder.“ Manden lod hende da gaa ind i Banken med Trolden, hvor hun snart forløste Konen. Men da hun saa gik ud igen, traf hun denne Pige, som altid var saa svedt om Morgenen; hun stod og malede Malt. Gjordmoderen tog da en Flig af hendes Tørklæde og kørte hjem med. Om Morgenen tog hun Fligen og viste Pigen den, ja, den passede godt nok. Manden gik da til Præsten med hende, han læste noget over hende, og siden efter sov hun roligt om Natten.“ I Venslev var det til Straf for, at Pigen havde jaget efter en Tudse, der var en af Folkene fra Lillehøj i Dyreskikkelse, at hun maatte ned i Højen og male Malt hver Nat, til hendes Madmoder som Tak for god Barselhjælp fik det Raad, at Pigen om Aftenen skulde sætte sine Sko, saa de vendte Taaen fra Sengen; det samme Middel, som efter Folketro holder Nattemaren borte fra ens Seng. Belønningen er ellers

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 33

oftest Høvlspaaner eller Kul, der siden viser sig at være det pure Guld; saadan Kul var det, Kong Tolv gav, og det omtales baade i St. Mikkels Landsogn og i Vemmelev som Højfolks Penge.

Til disse Sagn kommer saa en Række Sagn om Bjergtagning fra Lyng, Sigersted, Sønderup, Nordrup, Boeslunde og Hemmeshøj, hvoraf nogle dog er vitterlige Opdigtninger og Spekulationer i en Overtro, der har været stærk lige op til vor Tid. Derimod er der kun optegnet et enkelt Sagn om Skiftinger i hele Sorø Amt: Det var en Kone i Forentofte, der bestemt mente, at hendes vanskabte Barn var Folkenes i Troldhøjen tæt ved. Det var i tidligere Tid almindelig Tro, at Børn, der paa en eller anden Maade var abnorme eller vanskabte, som smaa var blevet forbyttet af Højfolkene, som havde lagt en af deres egne i Vuggen i Stedet for. Saadanne Børn kaldtes Skiftinger og var i Reglen udsat for en meget ublid Behandling. Fra 1911 har vi Beretning om et Barn paa Sevedø, der skulde være en „Bytning“: da han døde, var der først ingen, der turde køre ham til Kirkegaarden; og da endelig en paatog sig det, „fik han den Besked, at hvis der undervejs kom nogen og vilde tage Liget fra ham, skulde han blot slaa fra sig og køre til!“

Skønt de fleste Optegnelser gaar ud paa, at Højfolkene lige til vor Tid har boet og rumsteret i deres Høje og er kommet til Menneskene for at laane baade det ene og det andet, er der dog ogsaa dem, der mener, at de forsvandt, dengang Kirkerne blev bygget, fordi de ikke kunde udholde „den Klimmer og Klammer, som deres Klokker altid gjorde“. Det gjorde i hvert Fald de, der boede i Etterbjerg ved

Slagelse, i Terslev og i Bakkerne ved Korsør. Først skal de dog mange Steder have gjort et fortvivlet Forsøg paa at faa Kirken flyttet, saa den ikke kom alt for nær ind paa Livet af dem. Jeg tænker her paa et af de alleralmindeligste nordiske Sagn, om Kirkens flyttede Grundvold, der her i Sorø Amt er optegnet om Pedersborg, Bjernede, Bromme, Gudum og Bjerge Kirker: de skulde først have været bygget et andet Sted, end hvor de nu ligger, men alt, hvad man byggede op om Dagen, blev om Natten revet ned, til man tilsidst blev klar over, at man maatte forsøge et andet Sted, hvor der var mere Held ved det. Et andet Kirkebygningssagn i Forbindelse med Undervætter er Find-Sagnet, der er optegnet om Boeslunde Kirke.

I Find-Sagnet er det dog egentlig ikke de smaa Højfolk, der er Tale om. Find er snarere af Jætteslægt. Men i danske Sagn spiller Jætter ingen større Rolle ud over, at de faar Skyld for at have kastet visse store Sten og tabt hele Øer eller Bakker ud af deres Sække eller Forklæder, saadan som Sprogø og Aasen mellem Haraldsted og Køge. I den svenske og norske Sagnverden er Riser og Jætter anderledes fremtrædende. Det ligger simpelt hen i Landskabets Natur: hvordan tænke sig saadanne kæmpemæssige Væsener i vore smaa „Kæmpehøje“ og Bakker? De Sagn om Jætter, der er optegnet i Danmark, er derfor bortset fra Kæmpkastningssagnene nok for en stor Del indvandret andet Steds fra. I Midtsjælland har en Hindholmelev til Jens Kamp optegnet et Sagn om en Jættedatter, der giftede sig med en Smed og ringeagtedes af alle, til hendes Far en Søndag kom og kastede alle Sogneboerne op over Kirketaarnet for

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 35

at hævne hende. Men da stillede Datteren sig uden Faderens Vidende paa den nordre Side af Taarnet og tog lige saa rask imod dem, som han kastede dem over, saa at ingen kom til Skade. Og siden den Dag var Smedekonon baade agtet og afholdt af Egnens Folk¹⁾. Det er et Sagn, der her i Danmark ellers næsten kun kendes fra Nordjylland og formodentlig er kommet fra Norge. Et andet Jætte-Sagn „fra Sorø-Eggen“ er vist kun Genfortælling af en Optegnelse fra Hvidovre, i Thieles Folkesagn: En Mand, der fandt en Vante saa stor, at Pingrene kunde rumme en Tønde Sæd, hørte „om Natten en Røst udenfor Vinduet, som sagde: „Vante (og) Ven! giv mig min Vante igen! ellers ligger to af dine Heste, de største og bedste, døde i Morgen paa Mosen“. Manden hængte da Vanten ud paa et Bjælkehoved, og lidt efter blev den reven væk, saa Huset nær havde væltet. Men siden efter trivedes al Ting vel der paa Gaarden“²⁾.

I Forbindelse med Beretningerne om, hvordan man har hørt Højfolkene tælle deres Penge og slaa deres Kister i Laase, staar de talrige Sagn om Skatte, der er begravet i Højene: i Sneslev en Guldkæde, ved Boeslunde Kirke en Guldskaal, i Ormslev og Marvede et Guldbord, og i Pedersborg, ved Ringsted og i Gerlev en hel Kongeløsning, d. v. s. saa meget Guld som der skal til at købe Landets Konge fri med, om han engang kommer i Fjendevold, saadan som Svend Tveskæg i sin Tid blev købt fri af de danske Kvinder. Og Haabet om at finde Rigdomme

1) J. Kamp: Da. Folkeminder 1877 S. 271 Nr. 881.

2) E. Tang Kristensen: Da. Sagn I Nr. 676, sml. J. M. Thiele: Da. Folkesagn² II S. 237.

har ofte faaet Overtag over den Ærefrygt, man har følt for de dødes Hvilested, saa man er begyndt at grave i Højene. Sommetider har man virkelig ogsaa fundet Guld, som da der 2 Gange i forrige Aarh. fandtes Guldkar paa Borbjerg ved Boeslunde. Men oftere blev det kun til Ben og Sten og Aske og andre Ting uden Værd for Skattesøgeren. Baade om de Forsøg, der lykkedes, og navnlig om dem, der ikke lykkedes, er der siden gaaet Frasnagn. Fantasien er ikke blevet træt af at udmale sig de Rædsler og Besynderligheder, der har faaet de gravende til at tage Flugten. Thi Skattene ligger jo ikke ubeskyttet, tilgængelige for hvem som helst. Snart vogtes de af en Ilddrage (Hejninge, Ormslev), snart af en Gravso med Ryg som en Ragekniv (Omø, sml. Kyse og Trælleborg So og flere mystiske Søer i Egnen), og snart af en kæmpemæssig Hane med Ildøjne (Terslev). Eller 2 Haner spændt for et Hø-læs (Hemmeshøj), en Ildebrand (Omø) eller andet Tøjeri faar Skattegraverne til at bryde den Tavshed, der er den første Betingelse for, at Gravningen skal lykkes (Vetterslev, Lyng). Men for Resten er Sagn om Skattegravning ikke saa almindelige her paa Sjælland som f. Eks. i Jylland.

Det er ikke alene Trangen til at finde Guld, der har gjort, at saa mange af vore Oldtidsgrave er ødelagte og jævnet med Jorden. Det er ogsaa en Trang til at udvide sin Jord og drage Fordel af det Stykke, hvor de „staar og gør ikke den mindste Nytte“. Men heller ikke denne Maade at ødelægge dem paa, der dog i Modsætning til Gravningen efter Skatte kan gaa for sig om Dagen, er ufarlig. En hel Række af Sagn fortæller om de Straffe, der rammer

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 37

den, som er formastelig nok til at røre Højen paa sin Mark. Han maa være glad, hvis han kan slippe med at miste nogle Heste eller Kreaturer, som de gjorde paa Knudstrupgaard og Eskilstrup, i Lundforlund, Hemmeshøj, Sørbymagle og Tjæreby. Thi Ulykken kan ogsaa ramme Højbryderens Familie eller hans egen Person, saa han „svinder hen“ og dør (Braaby, Bromme, Gystinge). Et vanskabt og aandssvagt Barn, der fødtes paa Fugleholmsgaarden vist i 1870'erne, mente Forældrene var dem paaført som Straf for deres Vandalisme mod en Dysse. Og rent galt var det i Slots-Bjergby, da Rævehøjen blev udgravet i 1914, og Egnen i lang Tid efter ligefrem hjemsogetes af Fallitter og Sygdomme og en hel Epidemii af Selvmord. I Allindemagle, Sønderup og Boeslunde skal Vætteerne i de forstyrrede Høje selv have advaret Ejerne mod at fortsætte Ødelæggelsen og derved have frelst dem fra det værste. Ogsaa om Korset paa Hellig Anders' Høj fortællles, at der vil ske Ulykker, hvis det røres.

Disse Højbrudssagn vidner om, hvor fast en Rod Folketroen den Dag i Dag har i manges Sind, thi de er for en stor Del blevet til i den nyeste Tid. Karakteristisk er en Udtalelse 1912 af en 96-aarig Mand i Tjæreby, der fortalte, at han havde mistet 2 Heste og nogle Køer, da han jævnedede en Høj: men han troede ellers ikke paa noget af den Slags! Det er ganske, som naar man halvt i Spøg, men dog halvt i Alvor „banker under Bordet“ for ikke at udfordre Skæbnen ved en alt for overmodig Udtalelse.

Vi finder dog ogsaa Spor af en ældgammel Dyrkelse af Højens Vætter, nemlig ved Ofre. Den Grød,

som senere nærmest beregnes paa Gaardens rødluede Nisse, har tidligere ogsaa været bragt Vætterne ude i Natten, saaledes ved en Stendysse i Bjernede. I Øde Førslev sattes en Krukke Kærnemælk ud ved Maglehøj, hver Gang de havde kærnet i den nærmeste Gaard. Og i Eggeslevmagle lagdes Barnetøj ud ved Dysserne, formodentlig som en Slags Frugtbarhedsoffer for dem, der gerne vilde have Børn¹⁾.

Dette er en foreløbig Oversigt over, hvad de Sagn gaar ud paa, der fortælles om Højene i Sorø Amt. Vi skal nu se lidt paa, hvor vi kender disse Sagn fra. De ældste Optegnelser af nogen videre Værdi findes i en Beskrivelse over Skelskør fra 1759, som er forfattet af den daværende Præst *Peder Edvardsen Friis*. Han var Præst i Skelskør lige fra 1720 til sin Død 1765, og hans grundige Kendskab til Forholdene i Forbindelse med hans kritiske Sans gjorde det til en Bog, der ingenlunde faldt i hans Sognebørns Smag. For den ældre Tids Vedkommende er det i det hele taget Præsterne, vi kan takke for de fleste Oplysninger om, hvad Sagn og Tro der har levet hos Almuen: I *Præsteindberetninger* til to af det 18. Aarhundredes lærde Historikere, Erik Pontoppidan og Hans de Hofman — en vigtig Kilde for deres historisk-topografiske Beskrivelse af Danmark, Danske Atlas I—VII 1764—81 —, og senere, 1808, til den nyoprettede Oldsagscommission, omtales lejlighedsvis Sagn om Oldtidsminder. Men det er først i det 19. Aarh., vi faar Sagnoptegnelser i større Stil. O. 1816 kom den

¹⁾ Sml. Olrik-Ellekilde i Nordens Gudeverden S. 250.

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 39

unge københavnske Student *Just Mathias Thiele*, den første der begyndte at samle de danske Folkesagn, ogsaa til Egnen omkring Sorø for at udfylde sine Arkivoptegnelser med Sagn direkte fra Folkets Mund, og første Udgave af hans Danmarks Folkesagn udkom 1817—23, anden forøgede Udgave 1843. Kort efter Thieles Besøg var det, Ingemann kom til Sorø, der nu for en Tid blev et Midtpunkt i dansk Kultur og kom i nær Tilknytning til Hovedstadens litterære Kredse. Og da *Svend Grundtvig* i 1850'erne opfordrede Venner og Bekendte og efterhaanden ogsaa videre Kredse af Folket til at optegne og sende sig Sagn og Eventyr og andre Folkeminder, var *Ingemanns Kone* og hans gode Ven, Pastor *J. F. Fenger* i Lyng-Braaby, blandt dem, der fulgte Opfordringen. Deres Bidrag er trykt i Sv. Grundtvigs Gamle danske Minder¹⁾. En Del af det, der blev sendt Sv. Grundtvig, er imidlertid aldrig blevet trykt, men henligger i hans efterladte Samling i Dansk Folke-minde-samling²⁾. Af hans andre Optegnere er der særlig Grund til at nævne de to Friskolelærere *Jørgen Hansen* i Haraldsted og *Chr. Rasmussen Stenbæk* i Ormslev og saa Forfatteren *Anton Nielsen*. *Jørgen Hansen* er overhovedet Sv. Grundtvigs næststørste Indsamler. Han var en jysk Gaardmandssøn, f. 1851 i Rands, men saa snart han havde taget Lærereksamen fra Gjedved, 1872, blev han ansat i Haraldsted og senere i Vørslev ved Kallundborg. I Haraldsted har han dels efter Skoleelever og dels efter Folk i Egnen optegnet de Bidrag, han sendte Sv. Grundtvig. Det var dog ikke lang Tid, han beskæftigede sig

1) cit. Gl. d. M. I—III 1854—61 + Nr.

2) cit. DFS. I—XVII + Blad.

dermed, thi allerede i 1882 tog han til Askov for at uddanne sig som dansk-amerikansk Præst, og derovre døde han i Manistee af tyfoid Feber den 17/9 1888. De andre 2 er barnefødt paa Sjælland. *Chr. Rasmussen*, der senere tog Tilnavnet *Stenbæk*, 1839 i Ormslev ved Slagelse, hvor han tilbragte hele sin Ungdom til Vinteren 1861—62 og 62—63, da han var paa Højskole hos Kristen Kold i Dalby og Dalum. Saa kom han med i Krigen og vendte tilbage til Ormslev som Friskolelærer, 1865—82, senere kom han til Elmelunde paa Møn. 1876—81 havde han været Folketingsmand, og i 87 opgav han helt Lærergerningen og blev Journalist til sin Død 1908. Hans første Optegnelser er sendt til Sv. Grundtvig 1861, i 1870'erne fik ogsaa Evald Tang Kristensen nogle til sit Blad Skattegraveren. Den tredje vigtige Optegner i Sorø Amt er *Anton Nielsen*, der senere blev kendt som Forfatter af en Række realistiske Folkelivsbilleder. Han var Lærersøn fra Sneslev, et Par Mil Syd for Sorø, og blev ogsaa selv Lærer, først i Roneshøj, Gjerslev Sogn, hvor han blev gift med Pastor Gøtzsches Datter, og saa 1858—68 i Munke-Bjergby. Paa Opfordring af sin fynske Kollega Mads Hansen overtog han derpaa Ollerup Højskole, som han havde i 16 Aar, og døde 1897. De fleste af hans Optegnelser stammer fra Munke-Bjergby 1861. En fjerde Indsamler til Sv. Grundtvig var Lærer *Mads Hansen* i Faardrup mellem Slagelse og Skælskør og født i Bjerre ikke langt derfra, men det er kun en enkelt af hans ellers fortrinlige Optegnelser fra 1854, der angaar os her.

I Modsætning til Sv. Grundtvig har Evald Tang Kristensen, vor mest ihærdige Folkemindesamler,

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 41

selv optegnet en stor Del af det Stof, der findes i hans Samlinger. Resultatet af hans mægtige Arbejde, der tog sin Begyndelse i 1860'erne, er nedlagt i Samlerværket Danske Sagn¹ I—VII 1890—1901, og ² I—V 1928—34¹).

Hans Meddelere fra Sorø Amt er imidlertid ikke mange, bortset fra dem, der ogsaa er Sv. Grundtvigs, og der er ingen Grund til at nævne dem særligt her.

For Tiden efter 1900 er vi væsentligt henvist til, hvad Akademi- og Højskoleelever har optegnet til Dansk Folkemindesamling²). Den topografiske Orden, hvorefter alt Stof i dansk Folkemindesamling er ordnet, er ogsaa benyttet i denne Artikel, og Nummeret paa hvert Sogn tilføjet ved dets Navn.

Foruden dette Sagnstof har jeg gennemgaaet Sogneindberetningerne i Stednavneudvalgets Arkiv og Indberetninger i Nationalmuseets 1. Afdeling om Undersøgelser af Amtets jordfaste Oldtidsminder.

ALSTED HERRED

Alsted Herred er med sine 12 Sogne det mindste i Sorø Amt. Men dets store Rigdom paa Stengrave, o. 175, vidner om, at det særlig i den yngre Stenalder har været tæt beboet. Det er især Runddysser og Langdysser, her findes, og mange af dem hører til de smukkeste i Landet. Derimod kendes kun o. 40 Gravhøje, de fleste fra den sydlige Del. 1882 blev alle disse Oldtidsminder undersøgt af Arkæologen Henry Petersen.

Pedersborg (371). Kun faa Oldtidsmindesmærker. Bedst bevaret er:

Kirkebjerg, en flad stenomsat Gravhøj ved Vejen til Døjringe; den er overgroet med gamle, krogede Træer og fredlyst. Resen nævner den 1688 i Atlas Danicus som „mons dictus Kirkeborg“ og formoder, at Stenene er Grund-

1) cit. DS + Nr.

2) DFS. 1906/23: 364—485 + Optegner.

vold af et gammelt Tempel, Kapel¹⁾). Disse Sten har hos Almuen givet Anledning til Sagn om, at Kirken har ligget der.²⁾ Der skal ogsaa være begravet en Mand med et Guldsværd³⁾. *Brøn(d)høj*, en forstyrret Langdysse Øst for Løng Sø paa Mtr. Nr. 10, hvis gamle Navn er Brønhøj- og Mørkhøjagre, er den Høj i Sognet, der er gaaet flest Sagn om. Allerede Thiele hørte o. 1816, at den skulde „være beboet af Troldfolk. Blandt disse var der engang en gammel skinsyg Trold, som de andre kaldte Knurremurre; thi han var ofte Skyld i, at der var Uenighed og Larm i Højen. Engang var denne Knurremurre kommet paa Spor efter, at hans unge Kone stod i Venskab og god Forstaaelse med en ung Trold, og dette tog den gamle saa ilde op, at han truede den unge paa Livet. Denne fandt sig derfor bedst ved at flygte ud af Højen og begav sig, omskabt til en rød Kat, til Byen Lyngø, hvor han i denne Skikkelse indsmigrede sig hos en fattig Husmand ved Navn Plat. Der levede han i rum Tid, fik hver Dag Mælk og Grød og laa den hele udslagne Dag i Lænestolen bag Kakkelovnen. En Aften kom Plat hjem, og da han tren ind i Stuen, sad just Katten paa sit sædvanlige Sted og strøg Melgrød ud af en Potte og slikkede Poten. „Naa, Mor!“ begyndte Manden, „nu skal jeg fortælle dig, hvad der er hændet mig paa Vejen! Da jeg gik Brøndhøj forbi, kom der en Trold ud, som kaldte paa mig og sagde: „Hør du Plat, sig til din Kat, at Knurremurre er død!“ Ved disse Ord rejste Katten sig paa Bagbenene, lod Potten trille og sagde, idet den smuttede ud af Døren: „Hvad, er Knurremurre død? Saa maa jeg skynde mig hjem!“⁴⁾. Brøndhøjs Beliggenhed nær Hovedlandevejen gennem Sognet har endvidere gjort den til det naturlige Midtpunkt i Sagnet om Alterbægeret, der røves fra Højfolkene⁵⁾.

- 1) Uldall Fol. 186 I S. 54 = Pont. Danske Atlas VI S. 323 Anm.
- 2) Henry Petersens Indb. = Trap¹ III S. 100, DS III 853 A. Nielsen.
- 3) DFS. 1906/23: 371, Th. Christensen i Sorø, 1933.
- 4) J. M. Thiele: Prøver 1817 S. 2, Danm. Folkesagn¹ I S. 63, ²II S. 187. Almue-Vennen 1847 S. 55, Sorø Amtstid. ¹/₂ 1903.
- 5) Pastor Rasmussens Saml. til Pedersborgs Beskrivelse i Aarhus Statsbibliotek, fra 1830erne, DS. I 808 Anton Nielsen 1861.

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 43

I *Kirkebanken*, paa hvis Top der endnu ses Rester af den gamle Pedersborg Fæstning, hørte Thiele, at der var umaadelige Rigdomme, under den et helt Kongerige og lidt fra ude paa Marken en Kobberport, der lukkede for Skattene¹). Og i *Mørkebjerg* skal der være en hel Kongeløsning²). Et af Egnens berømte Højdepunkter er *Parnas* ved Sorø Sø. Tidligere hed det Tjørnehøj³), men fik Navneskifte i Sorø's romantiske Tid, da ogsaa Kongshøj, ældre Kolstløj, døbt om til Helikon. En gammel Kone, der var barnefødt i Sognet og boede lige ved Parnas, fortalte i 1850'erne Fru Ingemann, at dens gamle Navn var Krandsbanken, og at der var Trolde i. Hun havde dog aldrig mærket noget til dem: „Man siger, at dengang Landet blev udskiftet, da blev de underjordiske mange Steder forstyrrede i deres Banker, saa de ikke vilde være her længer, men flyttede til Norge, hvor de satte Bo mellem Klipperne og paa andre øde Steder“⁴).

Lyngø (372). Kun lidt er bevaret af de o. 30 kendte Dysser og Gravhøje, her har været.

Om *Buddedyse* — sløjft før 1882 paa samme Matrikel (Nr. 5) som den fredlyste Baredys — fortæller Thiele en noget mærkelig Historie, som han opgiver at have fra mundtlig Kilde: Da en Bonde engang kørte forbi Bodedys, „aabnedes Højen, og Trolden kom ud, befalende ham at køre ind. Derved blev Bonden vel underlig til Mode, men saasom han vidste, det vilde baade ham lidet, om han ej gjorde, som Trolden havde befalet, saa drejede han Vognen og kørte ind i Højen. Der gav Trolden sig i Handel med ham og betalte ham rigeligt for hans Varer“. Han lovede ham desuden at skaffe ham en Søn igen, som længe havde været forsvundet. Det gjorde han ogsaa. Sønnen havde været i Fængsel, men fik en Nat det Spørgsmaal stillet: „Har du endnu din Fader kær?“ Og da han svarede ja, „var det, som alle Lænker og Mure bristede!“ En Stump Lænke, han havde beholdt om Halsen, blev siden ophængt

1) Thiele¹ I S. 71, ² I S. 345.

2) Pastor Rasmussens Saml. i Aarhus Statsbibliotek.

3) Trap¹ III S. 33.

4) Gl. d. M. I 3.

i Kirken¹). Handelen med Højtrolden har tyske og svenske Sidestykker. Men den sentimentale, moralske Slutning er sikkert uægte!

Fra *Jestenberg* paa en af Topshøj Marker havde Troldfolket Sti ned til *Skredshøj* og videre til *Pussehøj*. En Skattegravning mislykkedes i Jestenberg, „da de talte“. Det er vist altsammen naturlige Høje²).

Klokkerbankerne paa Mtr. Nr. 12 skal have Navn af, at der er støbt Klokker. Der er fundet Slagger³).

I 1756 førtes der i Lynge en Sag mod en 13aarig Pige og hendes Mor i Arnehavehuset. De fortalte nemlig, at en Troid i en *Banke i Stenstrup Lille Vang* havde taget Barneet ned til sig og skaaret hendes Haar af. Hver Gang hun vilde ned til Trolden, skulde hun kalde: „Maren, Maren! er du derinde, saa kom herud!“ Maren skulde være Navnet paa Troldens Kone; i Virkeligheden er det en Besværgelsesformel mod Maren, Nattemaren. Sagen kendes fra samtidige Tingbøger og er udførligt behandlet i Sorø Amts hist. Aarbog 1926 S. 91—149.

V. Braaby (373). Adskillige Gravhøje og Dysser kendes, men de fleste er sløjfet.

Kællingedyssen, en o. 100 Alen lang Langdysse Øst for Kongsgaarden paa Mtr. Nr. 9, tør ingen røre, siden den forrige Ejer døde Aarsdagen efter, at han trods en gammel Kones Advarsel begyndte at rydde den⁴). Om en ikke nærmere bestemt *Høj paa Braaby Mark* hørte Friskolelærer Jens Hansen i sin Barndom en gammel Kone fortælle, at en Troid derfra havde laant Brød hos hende, da de engang skulde have stort Gilde i Højen. Hun skulde faa det igen, naar de havde kastet paa Næsbyholm, for dér slog de ikke Kors over Kornbunkerne. Troldene (i samme Høj?) fik engang Skylden for, at en Pige fandt og atter mistede en Kniv af Glas eller snarere Flint⁵).

¹) Danm. Folkesagn¹ I S. 72, ² II S. 186.

²) Gl. d. M. I 82, Pastor J. F. Fenger i Lynge, 1833—54.

³) Henry Petersen 1882—83. Trap⁴ III S. 101.

⁴) DFS. 1906/23: 1 og 373, Akademielever 1911 og 1909.

⁵) DS. I 462 og 678, opt. 1867 af Fr. L. Grundtvig, Sv. Grundtvigs yngre Halvbroder, efter Friskolelærer Jens Hansen i Braaby.

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 45

Alsted (374). Næsten alle Dysser og Gravhøje er sløjfet.

En *Riishøj* er i sin Tid blevet set paa gloende Støtter¹⁾. Ogsaa ved *Gravkisten paa Alsted Mtr. Nr. 6a* og paa en *Højning ved østre Skel* har man ved Juletid set Lys brænde²⁾. Da man tog Sten fra *Ringdyssen* paa Mtr. Nr. 4, døde der nogle Heste paa Knudstruggaard.

Ved *Barnebanken*, en stor Gravhøj ved Engelsborg paa Flinterup Mtr. Nr. 2, der bortgravedes i 1850'erne, har man hørt Barnegraad³⁾. Barnebanke er sikkert en Fordrejning af Bavnepanken, o: det Højdepunkt, hvor man tændte Bavn for at melde, at en Fjende nærmede sig. Disse Bavnepoje laa saa tæt, at man let saa Blusset fra den ene til den anden, og de virkede som en Slags optisk Telegraf, der i forbausende kort Tid vakte det ganske Land. Det er ikke sjældent en gammel Gravhøj, der er blevet brugt som Bavnepoje. Men da Bavnepojenes Betydning glemtes, og Udtalen af Bavn og Barn er faldet sammen i de fleste Folkemaal, er mange Bavnepoje blevet forstaaet som Barnepoje, hvorefter Fortællinger om myrdede eller grædende Børn er knyttet til dem. Saaledes ogsaa her i Alsted, hvor Bavnepojen netop var en gammel Gravhøj.

Kirke-Fjenneslev (375). Kun enkelte Dysser og Gravhøje kendes. Bevaret er en fredlyst Jættestue, *Barnehojen*, Nord for Fjenneslev paa Matr. Nr. 19. En sløjfet Gravhøj Sydvest for paa Mtr. Nr. 1 a hed *Stejlebanken*.

Slaglille (376). Her har kun været enkelte Oldtidsmindesmærker. En Høj er sløjfet paa *Tingbanken* og en paa *Vrisselstensbanken* (Mtr. Nr. 10a, 1 og 7a). Ved den sidste var der „megen Snak om Troldtøj“, siger Henry Petersen 1882-83. En *Troldhøj* ved den gamle Landevej til Kirke-Fjenneslev har man ikke altid været glad ved at gaa forbi.⁴⁾

Bjærnede (377). O. 30 Dysser og enkelte Gravhøje kendes, de

- 1) Præsteindb. 1755 til L. de Thurah, i Kristiania Universitetsbibliotek.
- 2) Henry Petersen 1882-83.
- 3) DFS. 1006/28: 374 Sorø Akademi elev 1911 efter en Kammerat i Alsted.
- 4) Sorø Amts hist. Aarbog 1912, S. 58, pens. Lærer L. P. Christensen.

fleste er sløjfet. Ved Stendysserne blev der tidligere sat Mad ud til Nisserne ved Juletid, fortæller Arbejdsn. Hans Kristiansen i Fuldbby (f. o. 1841), der selv har været med til det.¹⁾ *Saadbakken* Sydvest f. Kirken skal være brugt som Rettersted, hvorfor der er set Spøgeri og mystiske Lys. Til samme er knyttet Sagnet om Kirkens flyttede Grundvold; en rød Sten i Kirkens Nordmur viser, hvor en modig Mand, der blev sat til at holde Vagt, blev muret inde.²⁾

Munke-Bjergby (378). Flere Stengrave og enkelte Gravhøje, særlig under Døjringe og Vedde.

Ved en *Stenkiste*, der i 1809 laa paa Jørgen Madsens Lod i Døjringe, havde dennes Datter „hørt en lydelig Bulder og en Art Stemme“.³⁾

I den højeste af *Bankerne ved Dybendal* har der været „underjordiske, og mange har der set Fantaseri“.⁴⁾

Stollebjergsbanken (Døjringe Mtr. Nr. 5c) er blevet set paa røde Pæle, mens „de dansede under den med Pikkelhuer paa“. Et Hul i Vestsiden midt i en Rundkreds, hvor infet kan vokse, menes at være deres Indgang.⁵⁾

Sagnene i Munke-Bjergby samler sig ellers om *Brændtbjerg* ved Bromme Mølle (Mtr. Nr. 18 a), hvor der endnu 1882—83 var Tomt af en Gravhøj og er gjort flere Urnefund. Anton Nielsen siger, at der brænder Lys om Natten, og at man let gaar vild. „Den staar undertiden paa røde Pæle. Flere har set nogle Børn paa den paa usædvanlig Tid, og de har haft røde skinnende Klæder.“ To Karle hørte engang Ellefruen sidde og synge ved B. Og da Hans Bødker en Nat kom ridende, fik han noget lysende op bag paa Hesten, „saa han kunde se Veien lige saa rivelig som om Dagen. Det blev ved at følge ham lige til det Sted, hvor Vejen drejer af til Kammergave. Da for det lige frem ad Tersløse til, og han blev glad ved at blive af med det.“

1) DFS. 1906/23: 377, Seminarist Evald Jensen, 1911.

2) DFS. 1906/23: 377, Chr. Rasmussen 1927 og 1933 efter Niels Rasmussen, St. Ebberup, f. 1796 d. 1880, og 1906/1: 370 H. Ussing 1909.

3) DS.² I 106, Indb. af Magn. Sommer, 1798-1848 Præst i Sognet.

4) DFS. XIII 238 Anton Nielsen 1861.

5) Henry Petersen 1882—83.

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 47

Brændtebjerget eller Brandbjerget skal have Navn af, at det er brugt til at brænde Bavn paa, ligesom der stadig tændes St. Hans Blus¹⁾.

I Døjringe fortaltes, at de, der tog Sten fra Dysser, ikke kunde faa Ro, mens de levede, og havde Uheld med deres Kreaturer. Et Eksempel, opt. 1909, ønskes dog ikke trykt.²⁾

Bromme (379). 5 Dysser kendes, hvoraf 2 er fredlyst. Den ene hedder *Barnehøj*³⁾.

Et Højbrudssagn er knyttet til en stor *Jættestue paa Øllehøjsagre* (under Mtr. Nr. 4), der ødelagdes 1871: Siden „har Ejeren aldrig været rask“, han blev „tungsindig, og man mener, det stammer fra Ødelæggelsen af Dyssen“⁴⁾. Pudsigt nok omtaler en samtidig Beretning om Udgravningen, af en Lærer paa Sorø Akademi, ogsaa Højbrudssagnet, men i Forbindelse med en Nabo, der 50 Aar før havde faaet Lov at tage Sten fra Jættestuen og fra det Øjeblik „svandt hen“⁵⁾.

Gyrstinge (381). Adskillige Dysser kendt, mindst 15 sløjfet. Om den ene fortælles, at da Manden begyndte at ødelægge den, sagde hans Søn, at nu skulde der nok komme Sygdom og Uheld paa Gaarden, og det slog ogsaa til⁶⁾.

Kirke-Fiinterup (382). O. 20 Dysser kendt, hvoraf 5 fredlyste. Ingen Gravhøje. Ingen Sagn kendes.

Stenmagle (383). 4 fredlyste Langdysser, ellers kun lidet kendt. I en af dem fortæller 1919 Højskoleelev Ernst Nielsen, paa hvis Fars Mark Dyssen ligger, at „ældre Folk paastaar, at der har været Nisser i. De siger, at naar man om Aftenen kom udenfor, kunde man se, at Nisserne dansede inde under Dyssen, der var hævet paa 4 røde Pæle“⁷⁾.

1) DFS. XIII 231, 237—38 = DS. I 1150, II A63 og I 71 A. N., DFS. 1906/23: 378, H. Ussing 1909; i DFS. 1906/23 flere Sagn om Spøgeri paa Kammergave.

2) DFS. 1906/1: 370, H. Ussing efter Maren Hansen i Pedersborg.

3) Indb. til Stednavneudv. 1925.

4) Henry Petersen 1882—83, DFS. 1906/23: 392, H. Ussing 1909.

5) Sorø Akademis Program 1872 p. 55—61.

6) DFS. 1906/23: 381, H. Ussing 1910.

7) DFS. 1906/23: 383.

RINGSTED HERRED.

Terrænet i Ringsted Herred, det største i Amtet, er stærkt stigende mod Nord, hvor det danner Sjællands højeste Punkt, Gyldenløves Høj. Den ældste Bebyggelse i Herredet har aabenbart samlet sig omkring de mange Vandløb, her udspringer, og som danner adskillige Smaasøer. Men for øvrigt er det forholdsvis faa jordfaste Oldtidsmindesmærker, her kendes. Mest Gravhøje. De blev i 1883—84 undersøgt af Henry Petersen.

Her er ogsaa kun optegnet faa ægte Folkesagn. Derimod er der i Tidens Løb gjort flere Forsøg paa at stedfæste (sagn-) historiske Begivenheder til Egnen om Sigersted.

Ringsted Landsogn (391). Adskillige Gravhøje og nogle Stengrave er sløffet Syd for Ringsted.

I en *Dysse* paa Torpet, Mtr. Nr. 9, der tilintetgjordes ved Banens Anlæg i 1850'erne, skal der have været en Kongeløsning.

Syd for Byen ligger den fredlyste *Galgebanke* nærved det gamle Tinghus, hvor Sjæll.-Møns Landsting i sin Tid holdtes¹⁾.

Benløse og Bringstrup (392 og 393). Kun faa Oldtidsminder og ingen Sagn kendes, Højene er alle sløffet.

Sigersted (394). Adskillige Gravhøje og nogle Dysser, men næsten alle sløffet.

De Sagn, der er optegnet i Sigersted Sogn, er næsten alle præget af Sagnet om Hagbard og Signe og deres ulykkelige Skæbne, der særlig er knyttet til en Række af Egnens Høje. Men jeg kan nøjes med at henvise til Sv. Grundtvigs Redegørelse for Sagnet i hans Udgave af Danmarks gamle Folkeviser I (1853) S. 258—75 og II 1856 S. 652, og til P. Severinsens Undersøgelse af Siger-Sagnets Stednavne hos Saxo i Sorø Amts hist. Aarbog VI (1917) S. 1—29 og XII (1923) S. 134.

En af dem, der har fortabt sig mest ukritisk i Spekulationer over Siger-Sagnene, er Seyer Mahling Beyer, der 1768—88 var Præst i Sognet og i 1791 udgav en Beskrivelse over det og Bringstrup. Men han har dog ogsaa faaet Plads til et

1) Henry Petersen 1883—84, sml. Hofmans Saml. af Fundationer VII (1761) S. 497.

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 49

ægte og ikke altfor hyppigt optegnet Folkesagn om *Kirstensbjerg* paa Skellerød Mark. Om det anfører han nemlig „den dumme Tradition“, at der skulde bo en Trolde ved Navn Skynd, der succesive berøvede en Mand i Englerup alle hans 3 Koner. Men saa saa Manden engang hændelsesvis „endeel Bjerfolk eller Trolde at danse og glæde sig omkring Bjerget, hvoriblandt han blev vaer sine 3 Koner. . . , og da han beklagede sig især for Kirsten, den mellemste, bad han at faa hende tilbage. Trolden accorderede hans Forlangende med de Vilkaar, at han altid skulde omgaa hende vel og aldrig skynde paa hende i noget; thi ellers mistede han hende igen. Imidlertid hændte det sig, at hun engang skulde hente noget paa Loftet, hvorhos han beder hende at skynde sig, men derpaa i det samme forsvandt. . . 1)“

Friskolelærer Jørgen Hansen, Haraldsted, har blandt andet optegnet om *Kirstensbjerg*, at det hver Juleaften staar paa 4 røde Pæle, men forøvrigt ogsaa hørt det sat i Forbindelse med Hagbard og Signe Sagnet: det skal spøge mellem Signes Brønd, hvor hun kastede sin Guldkæde ned, og over Natravnehullet til *Kirstensbjerg*, forbi et nybygget Sted, hvorom Fortælleren tilføjer: „Det skulde ikke have været mig, der skulde have bygget der!“

Paa Sigersted Mark er der *en stor Høj*, der „flere Gange har staaet paa 4 gloende Pæle, og man har set Nisserne danse derinde“; ogsaa ved højlys Dag er der set Puslinger i Omegnen³⁾.

Haraldsted (395). Adskillige Gravhøje og et Par Dysser kendes, kun enkelte er bevaret.

Lige ved Byen paa Mtr. Nr. 3a ligger Rester af Gravhøjen *Kongshøj* nær ved *Dronningehøj*. Den Konge, der er begravet, er naturligvis en Harald⁴⁾.

-
- 1) S. M. Beyer: En geogr.-hist. og oekon., fysisk, antiq. Beskr. over B. og Sigersted (1791) S. 51 = J. M. Thiele: Danm. Folkesagn¹ I S. 58, ² II S. 222.
  - 2) DFS. VIII 545 og DS.² II C 116, optegnet ¹⁵/₄ 1880 efter Ungkarl Peter Nyvang i Haraldsted.
  - 3) DS.² I 64 N. Fr. Nielsen, Høm.
  - 4) Indb. til Jessen 1744 i Kall. Fol. 53, Pont. Da. Atlas VI S. 314.

Om denne eller en anden *Høj ved Haraldsted* har Jørgen Hansen optegnet, at en Vogterdreng, der legede med Trol-dens Søn, engang kom „for Skade at knække et Sideben paa ham, men da det var sket i Leg, gjorde de ikke Dren-gen noget. Han blev siden hen samme Gaards Ejer, hvor Højen hørte til, og kørte saa engang til Staden med et Læs Sæd, da hans gamle Legekammerat kom haltende: „Du kunde gerne give mig en Tønde Sæd“, siger han, „for det er dog din Skyld, jeg her maa gaa og halte, kender du mig ikke?“ „Nej, jeg gør ikke, men Sæden kan du gerne faa, her har du den!“¹⁾.

Nordøst for Haraldsted ligger Hellebjergskoven og Helle-bjerggaarden ved et Højdepunkt, der nu almindeligt kaldes *Rævebanken*, men tidligere formodentlig Hellebjerget = det hellige Bjerg. Det spiller da ogsaa endnu en vis Rolle i Folkefantasiaen. Da en Husmand en Juleaften gik over det med sin lille Datter, „hørte de paa een Gang en Snak-ken og Klingren som med Tintallerkener. „Hvad var det, Far?“ sagde Pigen. „Nu har Bjergfolkene faaet deres Nad-ver, nu skal vi hjem og have vor“. Kristoffer Mortensen gik engang vild lige ved Gaarden og kunde ikke finde ind. Og den sidste Hellebjergmand begyndte engang at grave „efter Penge paa Knolden, hvor nu Flagstangen staar. Men saa en Nat han laa syg, kommer der saa mange smaa sorte Skikkelser ind og siger: „Hvis du ikke lader Højen og den nederste Del af Haven i Ro, skal ingen mere faa Fred her“. Saa lod han Gravningen fare.“²⁾

Ved Langesø findes en ejendommelig halvkredsformet Vold, muligvis et gammelt Befæstningsanlæg. Det indeslutter en saakaldt *Ridebane*, hvor man ved Midnat har set Ryttere i vild Fart paa Heste, af hvis Næsebor der stod Flammer³⁾.

Allindemagle (396). Kun enkelte Dysser og Gravhøje.

En fredlyst Langdysse under Allindemaglegaard kaldes *Tjørnehøj* eller Thørnehøj eller Billeshøj. Rigtigst er sik-kert det første. De andre 2 er dannet ud fra en lærd For-

1) DS.I 38, opt. 1877 efter Inge Nielsdatter i Kastrupgd.

2) DFS. VIII 283, DS. I 232 og 567, Jørgen Hansen 1877 efter Niels Jensen i Hellebjerghuset.

3) DFS. ¹⁹⁰⁶/₂₈: 395, Højskoleelev 1910.

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 51

modning fra det 17. Aarh. om, at Billernes Stamfar Thørne Bille skulde ligge begravet der. Som en gammel Slægtbog melder: „den Bille, som boede paa Allinge, liger vnder oben himmel i en høye, der stod en stor Kampesten paa hans graff oc stod de Biller waaben wdhogen paa stenen, oc skreffuen hos: Her liger begraffuen her Torne Bille af Allinge 781. Der siges, at den sten bleff borttagen oc lagt i grundwollen under it hus“¹⁾.

Tinghøjgaard maa have Navn efter en *Tinghøj*.

Jydstrup (397). 3 Dysser og 1 Gravhøj kendes, alle sløjfet.

Valsøllille (398). 1 forstyrret Langdysse, o. 10 overpløjede Høje Syd for Høed.

„Mod Befolkningen i *Dysserne*“ skal man værne sit Hus med Staal i Paasken, siger den 83aarige Fæstehusmand Johan „Sparegodt“ (1910²⁾). Paasken regnes mange Steder for lige saa farlig som Jul og St. Hans med Hensyn til Troldtøj; i Sverige er det særlig paa den Tid, Hexene er paa Spil.

Om den høje *Bakke ved Nebs Mølle*, hvor Vindmøllen staar, fortæller en tidligere Husjomfru paa Møllen, „at den tidligere beboedes af Trolden Ale Bip, og han blev meget fortørnet, da Møllen blev bygget, og hans Ro derved forstyrret. Hidtil havde han levet i god Forstaaelse med Mølleren og af og til aflagt ham et lille Besøg, men siden den Tid kom han ikke. Saa fik Trolden i Sinde at male hver Nat, og det kunde Mølleren ikke lide, han bandt derfor Hjulene. Møllersvenden holdt ikke af det Kammeratskab, og saa gik han op en Nat for at fange Ale Bip; men om Morgenen stod han paa Hovedet i Kværnen. Siden blev Ale Bip borte“³⁾.

Vigersted (399). Kun faa Oldtidsgrave, de fleste ved Ortved.

Paa Ortved Mtr. Nr. 2 har der foruden Klokkerhøjen ligget en Gruppe paa 5 Høje, hvoraf de 3 længst er sløjfet, men de 2 sidste fredlystes 1908. Fra *Ruskushøjen*, der laa lige ved Landevejen, stammer Vigersted Alterbæger, siger Henry Petersen. Ogsaa Thiele havde hørt, at det var røvet fra

1) Thott Fol. 1085, W. Møllerup: Bille-Ætten 1889 p. 9.

2) DFS. 1906/23 398, Seminarist.

3) DS. I 612 efter Ane Kirst. Pedersen.

Højfolk¹⁾. Men først Jørgen Hansen har i 1877 nedskrevet Sagnet²⁾. Udførligere fortæller en Elev paa Sorø Akademi, Præstesøn fra Vigersted, det efter sin Far: hvordan Beboerne i den ene Høj raabte til Karlen, der flygtede med Bægeret: „Rid ind paa det knoldede!“ hvorpaa den enbenede Forfølger, der ikke kunde følge med over Pløjejorden, kastede sin Økse mod Kirken, hvor Mærket endnu ses.³⁾

Kværkeby (401). Enkelte mer eller mindre ødelagte Gravhøje, Rest af en Langdysse.

En Elev paa Hindholm Højskole har i 1875 efter sin Bedstemor i Bedsted optegnet en Beretning om et forsvundet og fundet Barn, der ansaas for indtaget i *en Høj* hvor der skulde være noget „Pusleri“. Det kom for Dagen igen, da man truede med at jævne Højen med Jorden, men kunde kun fortælle, at hun var blevet baaret bort af nogle sorte Mænd og havde faaet Kage af nogle smaa Kvinder!⁴⁾

Nordrup og Farendløse (402 og 403). Kun enkelte Dysser og Gravhøje. Ingen Sagn kendes.

Vetterslev (404). Nogle faa Gravhøje og en enkelt Langdysse, næsten alt sløjfet.

I en af de sløjfede Kæmpehøje „holdt Egnens Troldtøj til, og næsten alle Egnens Beboere saavel som Meddeleren selv har set det med egne Øjne. . . Henimod Midnat kunde man se det mærkelige Syn, at Højen stod paa 4 røde Pæle; ogsaa dette sidste har Meddeleren været Vidne til. Det var dog ikke nok hermed; men saa gik der paa Egnen de vildeste Rygter om, at der i Højen fandtes umaadelige Rigdomme, som Troldtøjet bevogtede“. En Skattegravning ødelagdes dog af Udbrudet: „Hold nu godt fast!“ fortæller den 82-aarige Sognefoged Mads Christophersen i V. 1912⁵⁾.

Høm (405). En Langdysse og enkelte Gravhøje, der næsten alle er forsvundet. Paa *Galgebakken* Sydøst for Høm mindes man endnu, at der har fundet en Henrettelse Sted⁶⁾.

1) Da. Folkesagn¹ I S. 55, ² II S. 236, Anm.

2) DFS. VIII 269 efter et Skolebarn.

3) DFS. 1906/23: 399, H. Ussing 1909 efter Henry Krog-Meyer.

4) J. Kamp, Da. Folkeminder 1877 S. 273 Nr. 884.

5) DFS. 1906/23: 404, Seminarist J. L. C. Madsen.

6) DFS. 1906/23: 405 Husejer Niels Knudsen i Høm 1933.

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 53

Øde Førstlev (406). En halv Snæs Dysser, hvoraf 3 er fredlyst. Den eneste, der er optegnet Sagn om, er *Maglehøj*, 42 m lang, paa F. Mtr. Nr. 13a. Det var en Skriver Henrik Pedersen paa Maribo Amtsstue, født 1852 ved Eskilstrup, der 1884 eller 86 optegnede til E. Tang Kristensen, at der var Troldtøj, og at en Kone endnu i Begyndelsen af Aarhundredet satte en Krukke Kærnemælk ud til det, naar hun havde kærnet: „Det gav altid god Lykke, naar man var god mod Højfolkene“. Henrik Pedersen fortæller endvidere, at en Bonde for o. 30 Aar siden kørte forbi Manglehøj, som han kalder den; og „da de var midt udfor Højen, var det akkurat, som noget vilde trække Mandens lille Pige, et 6—7 Aars Barn, ned af Vognen... At det var Troldtøjet, det var de alle saa fuldt overbeviste om“¹⁾.

Et Par Højskoleelever har 1910 og 11 fortalt om *Maglehøj*, at om Natten kunde man høre, „hvorledes Troldeparret falte sammen og pudsede deres Guld- og Sølvpenge og kom dem i Poser“. Og „da stod Højen paa gloende Pæle, og Troldene dansede derinde, og en Flok Grise kom ud og løb foran os paa Vejen, lige til de naaede Kirkegaarden, saa forsvandt de allesammen“²⁾.

Snæslev (407). Nogle Dysser og Gravhøje, de fleste ødelagte. Henrik Pedersen fortæller om forskelligt Spøgeri paa Gashøjsmarken lige ved hans Hjem. Den har Navn af en forsvundet *Gashøj*, muligvis en Galgehøj, da der skal have været baade en Galge og et Tinghus, og det er de henrettede Forbrydere, der gaar igen³⁾.

Ved Fredsgaarde ligger en fredlyst dobbelt Jættestue, *Loddenhøj* (1683 Loddenhøjsaasen), d. v. s. den laadne, bevoksede Høj. Men Folkefantasien mener, det kommer af, at en Kong Laadden er begravet der med Vaaben og Redskaber og „en Guldkæde af saa stor Længde, at den kunde naa om hele Højens Fod“. Forsøg paa at hæve Skatten mislykkedes ved Udbruddet: „Saa, nu har vi den!“⁴⁾ At Loddenhøj Nytaarsnat staar paa gloende Pæle, mens Nis-

1) DS. I 941.

2) DFS. 1906/23: 406.

3) DS. V 108.

4) DS. III Henrik Pedersen 1884 el. 86.

serne danser om den, og at der gaar underjordiske Gange fra den hen til en Gaard $\frac{1}{2}$ km borte, ved vi fra en Højskoleelev 1918. Denne kender ogsaa Sagnet om Guld-kæden, men mener, den ligger om en *Langdysse* i Nærheden, vel den paa Mtr. Nr. 7 Nordvest for Loddenhøj¹⁾. For Resten skal Troldtøjet i Sagnet særlig have huseret i en bortgravet *Banke i Horsetofte* paa Mtr. Nr 2, hvorfra de havde Sti ned til Aaen og videre til en sløjfet Stendysse paa Tybjerg Mark²⁾.

Om det bevarede *Dyssehammer ved Eskilstrup* fortæller Jens Madsen i Fredsgaarde (f. o. 1847) med et Smil, at da man engang begyndte at sætte Flækkekiler i Dækstenen, blev Hofjægermesterens bedste Hoppe lam og kom sig først, da man holdt inde med Arbejdet. Det var naturligvis de underjordiske, som man ikke ustraffet krænkede i gamle Dage. Stenen revnede for øvrigt senere, vistnok i 1900, af et St. Hansblus, der tændtes paa den³⁾.

Terslev (408). Flere Dysser, men næsten alle sløjfet.

De fleste Sagn, her er optegnet, skyldes Gdr. Ingvor Ingvorsen i Ulstrup, der er født smst. d. $\frac{9}{6}$ 1845 og kun har forladt Sagnet paa et kort Højskoleophold. Hans Optegnelser om gl. sjællandsk Bondeliv er udgivet af Foreningen Danmarks Folkeminder (Nr. 20) og Sorø Amts hist. Samfund 1918. Sagn om Høje er her dog ikke mange af. Og de 2 vigtigste — om Smeden, der kommer med Højfolkene til Gilde ved at laane en af deres Usynlighedshatte, og om den istandsatte Ovnsrage — henføres af Ingvorsen til Nabosognene Tureby og Sædder i Præstø Amt. Det sidste fortælles dog ogsaa om *Ligbjerget* paa Terslev Mtr. Nr. 6⁴⁾. Henry Petersen indberetter 1883—84 til Nationalmuseet, at der var Trolde i Lig- eller Lybjerget, indtil Klokkeringningen drev dem ned til Odden ved Vordingborg. I Ingvorsens Optegnelser omtales: 1. En Sti mellem to forsvundne *Høje paa Tollerød Bakker*, og „det var selv-

1) DFS. 1906/23: 407.

2) Henry Petersen 1883—84.

3) Sorø Amts hist. Aarvog VIII (1920) S. 102.

4) D. Fm. 20 S. 11, v. H. Ussing, J. V. Christensen: Tider og Skikkelser i Midtsjælland III S. 242, muligt efter Ingvorsen.

Sagn og Overlevering om Gravhøjene i Sorø Amt. 55

følgelig de underjordiske, man troede var paa Færde der“. 2. Forskelligt Spøgeri paa *Pølsebakken* mll. Ulstrup og Tollerød, hvor man bl. a. kunde „se gloende Jernlænker blive kastet i Vejret“. 3. *En Dysse Sydøst for Kværede*, der sløjfedes o. 1880; men en Sten, der engang i 1850'erne var blevet ramt af Lynet, fik Lov at blive liggende, for man var bange for at faa den nærmere ved Gaarden, fordi den mentes at tiltrække Lynet¹⁾.

Et af de faa Oldtidsmindesmærker, der er bevaret i Terslev, er en fredlyst *Høj med 3 Grave i Kildelunden*, der er nærmere beskrevet af Ingvorsen. Her gaar Sagn om en Skattegravning, der spoleredes af „en kæmpemæssig Hane med Ildøjne“²⁾.

I de sidste 5 Sogne af Ringsted Herred — Ørslev, Haslev, Freerslev, Øster-Broby og Testrup (409—414) — kendes der kun faa jordfaste Oldtidsmindesmærker og ingen Sagn.

(Sluttes.)

---

1) D. Fm. 20 S. 13 og 169.

2) D. Fm. 20 S. 11, Tider og Skikkelser i Midtsjælland III S. 248.